

“ВЫТОКИ ПАХОДЖАННЯ ГЕАГРАФІЧНЫХ НАЗВАЎ, РЭК І АЗЁР БЕЛАРУСІ”

*А.Д. Залескі – студент 2 курса БГАТУ
Навуковы кіраўнік – ст. выкладчык І.С. Фокіна*

Існуе навука пра назвы - аनाмастыка, а ў ёй вялікі раздзел – тапаніміка. Тапаніміка – навука пра паходжанне геаграфічных назваў. Тапаніміку называюць мовай зямлі, бо геаграфічныя назвы апавядаюць нам пра характар народа, яго гісторыю, яго схільнасці і асаблівасці побыту.

X–XI ст. – Перыяд паступовага ўзнікнення назваў славянскага паходжання. У адрозненне ад балцкіх, фіна-угорскіх і іншых плямёнаў, якія займаліся пераважна рыбалоўствам і часткова паляваннем, славяне, як больш актыўны этнас з больш сучаснымі вытворчымі магчымасцямі, займаліся земляробствам і развядзеннем хатняй жывёлы, у сувязі з чым частка зямель адводзілася пад лугі і пашы. Таму ў славянскай тапаніміі найбольш прыкметную ролю сталі адыгрываць назвы, якія адносяцца да саміх зямельных угоддзяў і навакольных аб'ектаў – лугоў, балотаў, лясоў і паселішчаў.

Адной з прычын станаўлення і замацавання славянскай тапаніміі варта лічыць з'яўленне ў IX стагоддзі славянскай пісьменнасці. Перасяліўшыся на гэтыя землі, славяне не адкінулі ўжо існуючыя геаграфічныя назвы, створаныя мясцовымі этнасамі (асабліва рэк і азёр), а, наадварот, прынялі іх, так як яны выконвалі адрасную функцыю ў іх перамяшчэнні і ў далейшых эканамічных сувязях з суседнімі народамі. Славянскія плямёны выкарыстоўвалі гэтыя назвы як арыенціры, таму і ставіліся да іх з павагай. Такім чынам, фарміраванне беларускай тапаніміі адбывалася ва ўмовах цесных кантактаў славянскіх народаў з іншымі этнасамі, асабліва балцкага паходжання, якія здаўна жылі на гэтай зямлі. У далейшым, асвойваючы новыя землі і засяляючы іх, славяне давалі свае назвы, у выніку чаго пачаў складвацца пласт славянскіх тапонімаў. Акрамя таго, адбывалася пераасэнсаванне многіх балцкіх назваў, а таксама афармленне балцкіх тапонімаў славянскімі словаўтваральнымі сродкамі.

Вось некаторыя тапонімы:

- г. Скідзель (лет.) – skydas – шчыт;
- г. Жодзіна – гаварлівы – žodis (лет.) – слова;
- г. Браслаў – лепшы брод – brast (прус.) – брод, brastas (лет.) – брод, slavis (лат.) – лепшы;
- г. Докшыцы – (лет.) doksas - прыхіленае, кахаючае дзіця;
- г. Дошкікі – dotas (лет.) – падарунак, падораная рэч.

- Прус. – Пруская мова;
- Лет. – Летувійская мова;
- Лат. – Латышская мова.

Фактары фарміравання тапаніміі Беларусі :

1) Гістарычны фактар.

Гістарычная і сацыяльна-эканамічная намінацыя геаграфічных аб'ектаў Беларусі абумоўлена першапачатковым засяленнем яе тэрыторыі балцкімі і іншымі этнасамі, пранікненнем на гэтыя землі славянскіх народаў, Пяцівекавым знаходжаннем у складзе Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай, а пазней – у складзе Расійскай імперыі. Усе гэтыя падзеі сфармавалі вялікую групу назваў, якія адлюстроўваюць гістарычныя падзеі, сацыяльна-эканамічныя ўмовы жыцця людзей, працэсы, заняткі і працоўныя навыкі (Баяры, Засценак, Дружылавічы, Верцялішкі, Лепель, Кульгаёў, Скорбічы і г.д.).

2) Лінгвістычны фактар.

Багатая на тапонімы Беларусь мае ў сваёй аснове славянскія, балцскія, фіна-угорскія, цюркскія і іншыя мовы, якія яе фармавалі на розных этапах гісторыі. Напрыклад, назва вёскі “Ігналіна” ў Верхнядзвінскім раёне – ад фіна-угорскай, што значыць замак, умацаванне; “Ашмяны” – ад балцкай, які азначае «востры камень»; “Бжэг” (па-польску) – бераг і г.д.). Як правіла, у працэсе свайго жыцця мовы перажываюць змены: знікаюць з ужытку адны словы, з’яўляюцца іншыя. У тапаніміі ж у “закансерваным” выглядзе захаваліся многія словы, якія ўжо альбо забываюцца, альбо зусім зніклі з ужытку.

3) Этнічны фактар.

На розных гістарычных этапах адбывалася перасяленне на нашай зямлі людзей з Расіі, Польшчы, Літвы, Латвіі. З XVI стагоддзя на беларускай зямлі ў якасці палонных было расселена шмат татараў (Іўеўскі раён).

Усе гэтыя дэмаграфічныя працэсы адлюстраваны ў нашай тапаніміі: Дулебы, Тэтэршчына, Ляхі, Швабы і інш.

4) Прыродны фактар.

Група назваў, якая адлюстроўваюць тэрытарыяльна-прыродныя ўмовы Беларусі, з’яўляецца самай шматлікай – каля 20% усіх тапонімаў.

5) Афіцыйнае перайменаванне.

На сучасны тапанімічны фон Беларусі значны ўплыў аказаў фактар афіцыйных перайменаванняў. Пачынаючы з трыццатых гадоў мінулага стагоддзя ў рэспубліцы перайменавана звыш 500 населеных пунктаў.

Варта падкрэсліць, што большасць тапонімаў нашага краю лёгка тлумачыцца асаблівасцямі прыродна-геаграфічных умоў, паходжаннем ад імёнаў людзей, асаблівасцямі гістарычнага развіцця.

Гідронімы – назвы рэк і азёр.

Вось пераклады некаторых гідронімаў:

р. Азарза - as (прус.) – за, sardis (прус.) – загон; žardis (лет.) – агароджа озар (прус.) – возера (населены пункт: Азарычы Азаркі-Пудавінка).

р. Дзясна – desnes (лет.) – выпадак, раптоўнае здарэнне (населены пункт: Дзісна).

р. Зэльвянка – želves (лет.) – рыжык (грыб); чарапаха (населены пункт Зэльва).

воз. Нарач – naras (лет.) – нырок (птушка), гагара (населены пункт Нарач).

р. Няміга – nemiga (лет.) – бяссоніца.

1. Яротаў А.Я., курс лекцый “Тапаніміка Беларусі”, БДУ, Мінск, 2011 г.
2. Рапановіч Я.Н. “Слоўнік назваў населеных пунктаў Віцебскай вобласці, Мінск, 1977 г.
3. Рапановіч Я.Н. “Слоўнік назваў населеных пунктаў Брэсцкай вобласці, Мінск, 1980 г.
4. Рапановіч Я.Н. “Слоўнік назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці, Мінск, 1981 г.
5. Рапановіч Я.Н. “Слоўнік назваў населеных пунктаў Гродзенскай вобласці, Мінск, 1982 г.
6. Рапановіч Я.Н. “Слоўнік назваў населеных пунктаў Магілёўскай вобласці, Мінск, 1983 г.
7. Рапановіч Я.Н. “Слоўнік назваў населеных пунктаў Гомельскай вобласці, Мінск, 1986 г.
8. Беларуская тапанімія. Магілёў, 1996 г.
9. Жучкевіч У.А. “Кароткі тапанімічны слоўнік Беларусі”. Мінск, 1974 г.
10. Рылюк І.Я. “Вытокі геаграфічных назваў Беларусі з асновамі агульнай тапаніміі” Мінск, 1999 г.
11. Яшкін І.Я. “Беларускія геаграфічныя назвы”. Мінск, 1972 г.

УДК 811.161.3

ТЭКСТ СУЧАСНАЙ ПАПУЛЯРНАЙ ПЕСНІ Ў КАМУНІКАТЫЎНЫМ І СТЫЛІСТЫЧНЫМ АСПЕКТАХ

*А.У. Кісель, І.М. Кавалевіч – студенты 2 курса БГАТУ
Навуковы кіраўнік – ст. выкладчык І.С. Фокіна*

Беларускі край вельмі песенны. Як адзначыў народны артыст Беларусі Міхась Дрынеўскі: “Спакон вякоў Белая Русь заручана з песняй. І з песняй народнай, і з песняй прафесійнай, створанай кампазітарамі”.

Гісторыя беларускай музычнай культуры мае даволі адметныя этапы, які трапіна характарызуюць эвалюцыю нацыянальнай песні. Мабыць, самай вы значальнай на працягу XX і пачатку XXI стагоддзяў з’яўляецца так званая масавая песня, разлічаная на шырокае распаўсюджванне. Яна стала найбольш пашыранай жанравай разнавіднасцю прафесійнай і самадзейнай песеннай творчасці. Звычайна ў масавай песні імкнучца спалучыць агульназначнасці зместу і прастату формы паэтычнай і музычнай мовы, што спрыяе максімальнай даступнасці для ўсеагульнага выканання і ўспрымання.